

IZGRADNJA KNEŽEVE I PROVIDUROVE PALAČE U ZADRU

MARIJA STAGLIČIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK 72.035(497.18)
Izvorni znanstveni rad

Kneževa palača u Zadru, zajedno sa susjednom Providurovom, čini monumentalni građevinski sklop u centru grada, koji je u naše vrijeme izgubio ono značenje, društveno i arhitektonsko, koje je kroz stoljeća čuvao. To su bile državne zgrade koje su se postupno gradile, jedna od 13. druga od 17. stoljeća, i širile se na nekadašnjim privatnim posjedima građana. U tome je posebno Kneževa palača doživjela mnoge izmjene, gabaritne i stilske, što možemo pratiti od prvog opisa Teodora de Prandina iz 15. stoljeća, preko Memovog katastika iz 1789. do velike obnove iz 1804. godine, i konačnih oblikovanja s kraja 19. stoljeća. Gotičku, renesansnu ili manirističku arhitekturu susrećemo samo u rijetkim detaljima otvora, stupa, bunarske krune i slično. Providurova palača, koja se počela graditi početkom XVII st., izgubila je mnogo od svog baroknog karaktera pregradnjom iz 1890. god.

Sklop građevina nekadašnje Kneževe i Providurove palače, koje su na istočnoj strani zadarskog poluotoka nastajale u razdoblju od nekoliko stotina godina, od svojih početaka do danas doživljavale su mnoge izmjene, popravke i nadogradnje. Nekad su bile spojene prolazima i dvorištima u jedinstveni niz prostora. Danas su u službi raznorodnih djelatnosti što narušava njihov jedinstveni monumentalni dojam. (Vidi crtež.)

O palačama su počeli pisati u drugoj polovini 19. st. tadašnji zadarski kroničari i povijesničari, nastojeći osvijetliti ona prva, najranija razdoblja, a zanemariivši svoje vrijeme i blisku prošlost, kad su zapravo nastale one najznačajnije izmjene gabarita, pročelja i dvorišta. Kao arhitektonsko-povijesni objekt ove dvije palače prvi spominje N a n i,¹ pa B i a n c h i,² da bi se B e n e v e n i a, proučavajući natpise u kamenu, prvi pozabavio datiranjem nastanka Providurove, a preko dokumenata i Kneževe palače.³ Tako on izgradnju prve datira prema kamenom natpisu s pročelja u 1607. godinu, a Kneževe, putem pisanih dokumenata, u drugu polovinu 13. stoljeća; ujedno citira i opis Kneževe palače iz 1421. godine.⁴ Posebno vrijedan tekst za arhitektonsko proučavanje je S a b a l i c h e v, u kojem se pored Benevenijih izvora koristi novom arhivskom građom, i donosi opis odnosno namjenu pojedinih prostora iz svog vremena.⁵ Nakon Saba-

¹ A. N a n i, *Notizie storiche della città di Zara*, Zadar, 1883.

² C. F. B i a n c h i, *Fasti di Zara*, Zadar, 1888, str. 86, 103, 112.

³ L. B e n e v e n i a, »A proposito di alcune iscrizioni lapidarie venete in Zara«, u: *Annuario Dalmatico*, V, Zadar, 1890, str. 144—157.

⁴ L. B e n e v e n i a, *n. d.*, str. 154. Izgleda da je Benevenia prvi objavio ovaj dio iz zadarskog katastika 15. stoljeća, da bi se Sabalich njime poslužio sedam godina kasnije »pročitavši« nekoliko riječi više, a cjeloviti tekst donosi Antoljak prilikom objavljivanja spomenutog dokumenta. Vidi S. Antoljak, »Zadarski katastik 15. stoljeća«, *Starine*, knj. 42, JAZU, Zagreb, 1950.

⁵ G. S a b a l i c h, *Guida archeologica di Zara*, Zadar, 1897, str. 269—295.

lica o Kneževoj palači su pisali Cecchelli⁶ i Benvenuti,⁷ a u novije vrijeme Petricioli⁸ i Stagličić.⁹

Kneževa palača

Najraniji spomen Kneževe palače seže u 1288. godinu, kada se govori o »velikoj dvorani općinske palače«. ¹⁰ Općinska palača iz ovog dokumenta poistovjećuje se s Kneževom, koja je u to vrijeme, znači, postojala. Međutim, njena izgradnja se može datirati i nešto ranije, budući da se 1283. dovršava gradnja kuće za stanovanje kneževih savjetnika.¹¹ Prema drugom dokumentu knez je stanovao u unajmljenoj privatnoj kući do 1278. godine.¹² Prva Kneževa palača je, dakle, mogla biti izgrađena između 1278, kada se za kneza još uvijek iznajmljuje stan, i 1283, kad se već dovršava kuća za kneževe savjetnike.¹³

Palača i njena velika dvorana — Vijećnica spominju se i u dokumentima 14. i 15. stoljeća, bilo da se radi o sjednicama ili popravcima zgrade.¹⁴ U već spomenutom dokumentu iz 1421, koji je sastavio gradski kancelar Teodor de Prandino¹⁵ kaže se da palača graniči s crkvom Sv. Stjepana (danas Sv. Šime) blizu Velikog trga. Sa sjeverne strane graniči s javnom ulicom (današnja Omladinska ulica), dok se na istok nižu kuće Zadrana Zoilla de Ferra, Nikole de Sloradisa i više parcela Simona de Begna. S južne strane je kuća Simona de Saladinisa, a dijelom tereni samostana Sv. Platona, zatim kuća izvršiteljice oporuka Markete de Matafaris, i dijelom teren Fantina de Soppe. Sa zapadne strane su posjedi Lombardina de Soppe, Simona de Pechiaro, plemića Laurencija de Pechiaro i dr. Nadalje se kaže da je palača »građena u kamenu, pokrivena kupama, s konobama, spremištima, kancelarijom i dvama konjušnicama, pod kojima su zatvori«.

Funkcija velike dvorane u palači bila je različita. Tako se u dokumentima iz 1540. prvi put susreće naziv »u velikoj dvorani sudske palače«, ¹⁶ odnosno 1557. se sama dvorana naziva »sudska dvorana«. ¹⁷ Tako

⁶ C. Cecchelli, *Catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia* — Zara, Roma, 1932, str. 175.

⁷ A. de Benvenuti, *Storia di Zara dal 1797 al 1918*, Milano, 1953, str. 402.

⁸ I. Petricioli, »Bilješke o umjetnosti XIX st. u Zadru«, *Zadar, Zbornik*, Zagreb, 1964, str. 583; Isti, »Lik Zadra u srednjem vijeku«, *Radovi IJAZU u Zadru*, sv. XI—XII, Zadar, 1965; N. Klaić, I. Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409*, Zadar, 1976 (Prošlost Zadra II).

⁹ M. Stagličić, »Frane Zavareo i pojava klasicizma u Zadru«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 18, 1978—79, str. 227—234.

¹⁰ Arhivsku građu o najranijim razdobljima postojanja ove palače prvi donosi L. Benvenia, *n. d.*, str. 150—152; usp. Klaić—Petricioli, *n. d.*, str. 281, bilj. 141—146.

¹¹ Klaić—Petricioli, *n. d.*, str. 281, bilj. 145.

¹² *N. d.*, bilj. 144.

¹³ Da je knez imao palaču a vijećnici kuće vidimo u: S. Ljubić, *Listine*, I, str. 269, gdje u mirovnom ugovoru između Venecije i Zadra g. 1313. stoji da knez »habere debeat pro sua habitatione palacium et domos (!) quod et quas habebat comes, qui erat ante presentem guerram«.

¹⁴ Vidi Benvenia, *n. d.*, str. 152—154.

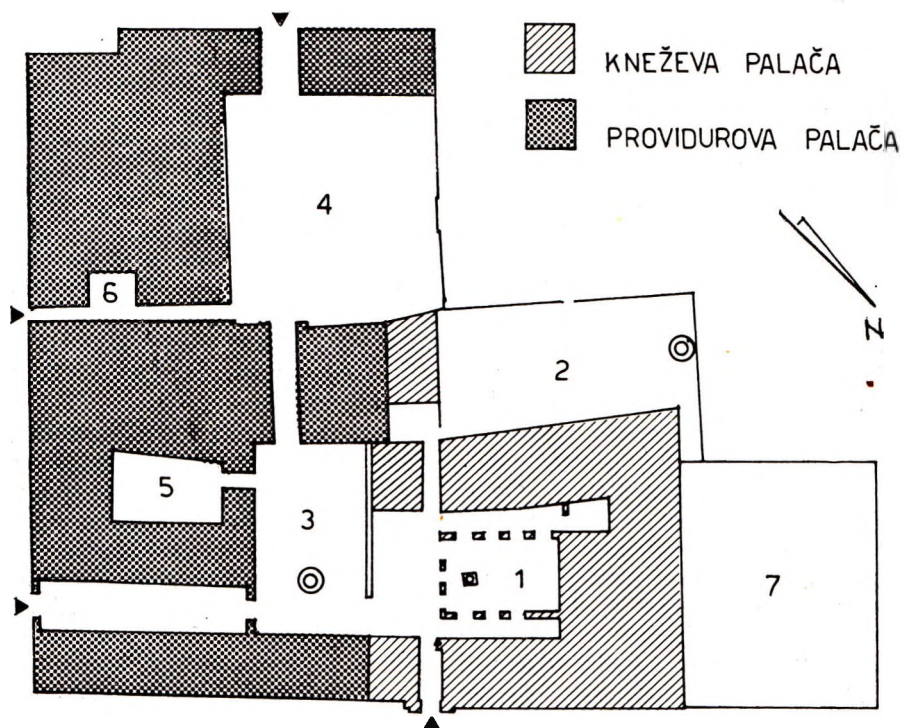
¹⁵ Vidi bilj. 4. Usporedi Petricioli, »Lik Zadra...«, slika br. 6.

¹⁶ Sabalich, *n. d.*, str. 288.

¹⁷ *N. d.*, str. 289.

je i palača kroz stoljeća različito nazivana: općinska, kneževa, sudska, guvernerska, vladina, namjesnička.¹⁸

Od vremena opisa kancelara de Prandina, Kneževa je palača popravljena, proširivana i nadograđivana, dobivajući stilski nove detalje. Tako postoje podaci o svotama novca utrošenim za popravke u vremenu od

Sl. 1. Shematski prikaz prizemlja Kneževe i Providurove palače krajem 19. st.:

1 dvorište — cisterna Kneževe palače; 2 jugozapadni vrt Kneževe palače; 3 velika cisterna Providurove palače; 4 jahalište Providurove palače; 5 malo dvorište Providurove palače; 6 prolazno dvorište Providurove palače; 7 zapadni vrt Kneževe palače (od 1879. god.)

¹⁸ Od najranijih vremena do pada Mletačke Republike nazivala se općinskom, kneževom i sudskom. U nacrtu iz 1817. se naziva »Palazzo di S. E. Governator Generale«, u onom iz 1832. »Palazzo Governiale« vezujući se s Providurovom palačom, zatim 1842. »Palazzo di Governo«. u nacrtima iz 19. stoljeća, često je to sklop palača Providurove i Kneževe s nazivom »Palazzo Luogotenenziale«, da bi se u dokumentima u vezi uređenja Vijećnice iz 1865. opet spomenuo »Palazzo del Conte«. Vijećnica je, međutim, služila i kao gradsko kazalište (1778), kako kaže Sabalich na str. 292, odnosno kao dvorana za igru ili glazbu kako piše na jednom tlocrtu iz 1880 (»Spielesalon«). Cecchelli navodi da je općina nije koristila nakon 1797. do 1848, kad je austrijska vlada proglasila državnim dobrom čitavi kompleks obiju palača.

1422. do 1440. godine.¹⁹ Položaj palače se još jednom spominje 1612. u vezi s kućom kapetana Tomasa Civalellija, koja se nalazila između Rivnice i Kneževe palače.²⁰ Novi popravak palače uslijedio je 1634.²¹

O izgledu srednjovjekovne palače malo bismo znali, da nije ostao opis u katastarskoj izmjeri iz 1789. godine, poznat kao Memov katastik,²² odnosno, da nije sačuvan tlocrt i presjek starog stanja palače, a prije velike obnove 1804. godine.²³ Koristeći ta dva izvora možemo donekle rekonstruirati kako je izgledala stara Kneževa palača krajem 18. stoljeća. Bila je to četverokatna kamena zgrada pokrivena kupama, sa središnjim dvorištem-cisternom s dvije bunarske krune. Ona manja, po obliku renesansna, obavijena je plitkim reljefom četiriju velikih listova i ukrašena ranorenesansnim likom mletačkog lava, koji još ne pozna prostudiranu animalističku skulpturu. Veća bunarska kruna je starija, a ukrašena je plamenim kasnogotičkim lišćem. Njezin grb bi mogao biti onaj venecijanske obitelji Trevisan, što bi sam zdenac datiralo u vrijeme između 1410—1415. godine, a time ujedno potaknulo razmišljanja o eventualnoj obnovi cisterne za vrijeme knezova Trevisan. Kaldromom opločano dvorište, malo nepravilnog kvadratnog tlocrta, bilo je šire i dulje od današnjeg, zbog čega se u pregradnji 1804. zapadni bunar našao tik uza zid dvorišta, pa je kasnije kruna odnešena u klaustar samostana Sv. Frane, dok je ona s likom mletačkog lava ostavljena.²⁴

Tipično za građevinu koja je postupno nastajala, nivoi krovišta i katova su bili različiti. Jedinstveni nivo krovišta je tekao sjevernim, zapadnim i dijelom južnog krila. Ostali dio južnog krila i istočno krilo bilo je niže. Zanimljivo je da se na mjestu spoja sjevernog pročelja i zapadnog krila nalazila jednokatno povišena konstrukcija, do koje se dolazilo unutarnjim drvenim stubištēm. Tu su bile smještene dvije sobice. U pročeljnom gabaritu ona je flankirala ugao zgrade, poput kule. Memov katastik spominje funkciju pojedinih prostora, tako da Vijećnicu možemo smjestiti u pročeljno krilo tadašnje palače. Dvije sobe za prijem su i kasnije zadržale svoj položaj, tj. jedna nad glavnom ulicom, zvana »Camera d'Udienza sopra la Carriera col Pergolo« (danas dvorana u produžetku koncertne dvorane »B. Bersa«), a druga u zapadnom krilu s terasom prema vrtu, »Camera d'Udienza verso l'Orto« (kasnije preuređena, danas dvorana RKUD »Zoranić«). Do Vijećnice se dolazilo kamenim stubištēm s balustradom, koje je samo pri vrhu bilo natkriveno malim kro-

¹⁹ Kako navodi Benevenia, *n. d.*, str. 153. u vremenu od 18 god^{ina} potrošeno je 198 dukata, za koju su se svotu mogli vršiti samo manji popravci. Međutim, u 15. st. palača je sigurno bila temeljitije obnovljena, čemu u prilog govori i Zavoreov nalaz uklesane godine 1491. u dnu cisterne (vidi M. Stagličić, *n. d.*, str. 231, bilj. 25), a i bunarska kruna, koja je prenesena u samostan Sv. Frane, ima ukrasne elemente kasnogotičkog stila.

²⁰ Benevenia, *n. d.*, str. 155, bilj. 2.

²¹ Historijski arhiv u Zadru (dalje HAZ), Spisi generalnog providura, F. Zen, 1633—35, libro unico, C 232, 384; za popravak je utrošeno 150 cekina.

²² Po naredbi generalnog providura Angela Mema izvršena je katastarska izmjera svih javnih građevina u Dalmaciji i Albaniji, 12. svibnja 1789; čuva se u HAZ, Katastri 17/18. st., br. 35.

²³ Stagličić, *n. d.*

²⁴ Sabalich (*n. d.*, str. 117 i 292) kaže da je spomenuta bunarska kruna prenesena u vrijeme baruna Rodića, dok je za vrijeme radova bila uklonjena; usp. HAZ, Inventar raznih nacrti građevinskih objekata (dalje Inventar) III/P-81; Prema istraživanjima M. Granića grb zdenca pripada obitelji Trevisan (vidi A. de Benvenuti, *Storia di Zara dal 1409 al 1797*, Milano 1944, str. 373).

višem na dva stupa.²⁵ Ostala krila su s dvorišne strane imala drveni ophodni trijem s osam kamenih stupova i pokriven kupama. Analogno tome bio je trijem i u prizemlju, samo ga je nosilo pet snažnijih kamenih stupova, a šesti, koji nije pridržavao trijem, sačuvan je in situ na mjestu gdje se iz Kneževe palače prelazi u Providurovu. To je varijanta toskanskog stupa plitke baze, laganog entazisa i dorskog kapitela. S obzirom na Zavoreov crtež, možemo zaključiti da su i ostali stupovi bili sličnih karakteristika, dok je trijem na katu imao drvene držače. S obzirom na toskanske stupove, trijem je bio obnavljan u renesansnom stilu.

U srednjovjekovnoj palači nekoliko drvenih stubišta vodilo je u različite niveoe građevine. Jedno je u jugoistočnom dijelu palače povezivalo kuhinju, drvarnicu i druge nusprostorije s vrtom. U tom sklopu se nalazila kapelica.²⁶ Drugo drveno stubište bilo je u sjeverozapadnom uglu, a ono je povezivalo nivo prvog kata s višim nivoom već spomenute »kule«.²⁷ S pročeljne strane u prizemlju se otvaralo pet prozorskih osi nejednoliko raspoređenih, a osim ulaza u palaču postojala su još tri ulaza u razne prizemne prostorije, također asimetrično raspoređena. Onaj središnji, širi, vjerojatno je bio ulaz u spremište za kočije. Iako temeljito pregrađena, ova palača, posebno u nekim prizemnim dijelovima, krije najranije svoje razdoblje.

Početak 19. stoljeća donosi veliku Zavoreovu obnovu palače, koja sasvim mijenja stil unutrašnjeg dvorišta kao i pripadajućih parapetnih zidova, ujednačuje niveoe krovništa i daje novi izgled sjevernom pročelju (zapadno pročelje tada je bilo zaklonjeno privatnom kućom), dok južno, ono prema vrtu, uglavnom zadržava ritam starog rasporeda (dvije terase i stubište za vrt). Ono se jedino gabaritno izjednačuje s ostalim krilima.²⁸ Obnova je trajala od 1804. do 1807. godine i predstavlja prvi ostvareni klasicistički projekt u Zadru. Zavoreo je dobio dozvolu i sredstva za obnovu sjevernog i zapadnog krila palače, a za potrebe stanovanja austrijskog guvernera Dalmacije i Boke Kotorske, baruna T. Bradyja i njegove obitelji. Sam Zavoreo kaže: »Moj projekt je bio da natkrijem veliko kameno stubište, napravim zatvoreni trijem unutar dvorišta, ujednačim gabarit građevine, a prema tome uskladim prozore i vrata... Da bih izvršio planirano, odmah sam srušio drveni trijem i veliko kameno stubište, iskopao temelje za pilastre s lukovima za novi trijem... ulazna vrata, ruševna i mala, mislim da je dobro otvoriti lučno, budući da su nasuprot glavnom ulazu, te bi se time slijedila simetrija.«²⁹

Zavoreo je sačuvao renesansni portal palače s rustičnim jonskim stupovima i velikim lučnim otvorom, ali je srušio preostali pročeljni zid koji je imao uobičajenu srednovjekovnu zaobljenost i poravnao ga prema

²⁵ HAZ, Spisi Brady, 1804. g., br. 296, troškovnik od 2. II 1805. Iz opisa rušenja starog kamenog stubišta saznaje se da je ono imalo kamenu balustradu »per disfar la sudetta Scala grande di pietra con la sua Balaustrata pur di pietra, levar li Scalini, ...«.

²⁶ U mnogo kasnijim pregradnjama tu nastaju prostori današnje Muzičke škole. Nakon obnove 1804. kapelica se nalazila iznad novog glavnog stubišta, kraj velike dvorane (danas tajništvo škole) što se vidi na Zavoreovu nacrtu, Inventar, III/P-30.

²⁷ Vidi prilog dokumenta »Catastico Memo«.

²⁸ Stagličić, *n. d.*

²⁹ HAZ, I austr. vladavina, 1805. g, f. XX.

zidu susjedne Providurove palače.³⁰ Također je srušio »kulu« s dvjema sobicama, da bi lakše radio na pročelju i da bi dobio jedinstvenu visinu krovišta.³¹ Tom prilikom je izmijenjen i balkon na prvom katu, koji je, pretpostavljamo, imao kamenu ogradu, a bio je distinktivni dio u imenovanju ove prostorije.³² Zavoreo je, dakle, sasvim izmijenio stari izgled pročelja, podredivši ga drugačijim tehničkim saznanjima u gradnji, odnosno novom, odmjerenom, sistematičnom i simetričnom duhu klasicizma.. Nestali su otvori nejednolikih veličina i različitog nivoa. Balkon nad ulazom i onaj nad Omladinskom ulicom postavljeni su u ravninu, a otvori su im oblikovani lijepom klasicističkom profilacijom u kvalitetnom kamenu. Pitanje je kakav je balkon ranije bio nad ulaznim portalom. U Memovom katastru naziva se »pergolo«.³³ Zavoreo je, otvarajući novi klasicistički otvor nad glavnim ulazom, izmijenio i ogradu ranijeg balkona, koja je vjerojatno bila od kamenih balustera. Već smo u nekim ranijim tekstovima Zavorea ocijenili kao majstora čiji klasicizam ima primjesa barokne težine, međutim, upravo ovi vitki otvori na pročelju palače svrstavaju ga i u majstore čistog klasicističkog izraza.³⁴ Motiv lučnih otvora na balkonu pročelja nije nov u sklopu obiju palača. Tako ovi otvori s bogatim korintskim kapitelima nad fino kaneliranim pilastrima imaju preteče u mnogo skromnijim lučnim triforama na pročelju balkonu Providurove palače (1607), ili onim triforama u unutar-njem trijemu iste palače (1784). Lučni otvori Kneževe palače, kao visoka dostignuća ranog klasicizma u Zadru, vežu se uz Zavoreove crteže za uređenje Vijećnice iz 1816. i 1817. godine,³⁵ pa ih analogno tome pripisuemo istom autoru.

Nakon Zavoreove pregradnje zgrada Kneževe palače je obnavljana nekoliko puta, i to samo pojedini dijelovi ili čak samo poneke dvorane. Izvori su prilično oskudni za razdoblje prve polovine 19. stoljeća, jer nedostaju spisi o palači do 1852. godine. Ipak, s obzirom na sačuvane nacрте iz tog vremena, mogu se odvojiti neki datumi, kad su vršene manje obnove. Najranija je grupa nacрта iz vremena 1831—34. godine, a u vrijeme djelovanja arhitekta V. Presanija.³⁶ Iz tog vremena je sačuvan prvi tlocrt prizemlja i kata koji zahvaća kompleks obiju palača, s

³⁰ HAZ, Spisi Brady, navedeni troškovnik; u radove koji se planiraju i za koje još trebaju biti odobrena sredstva kaže se: »Sala de Nobili da unirsi al Palazzo di S. E. Governatore, a cui occorre prima di distruger tutto il Fabbricato sopra la Carriera (!) e li muri interni e per essere il muro fuori di linea col Palazzo Governiale, conviene escavar la fundamenta per rimetter il nuovo muro e pavimenti perli muri interni onde combinino con la divisione de solleri.«

³¹ HAZ, n. spisi. Zavoreo dalje planira: »Disfacimanto di due camere sopra la cosi detta Camera del Pergolo, onde non crolino al caso di atterrare la Sala de Nobili, per essere tutti li muri pregiudicati e per ridur la facciata regolare e perciò occorre di disfar il Colmo e ridurlo simile a quello della Salla sudetta e a un medesimo livello distrugger il nuovo sovrapposto e farvi un nuovo colmo o tetto.«

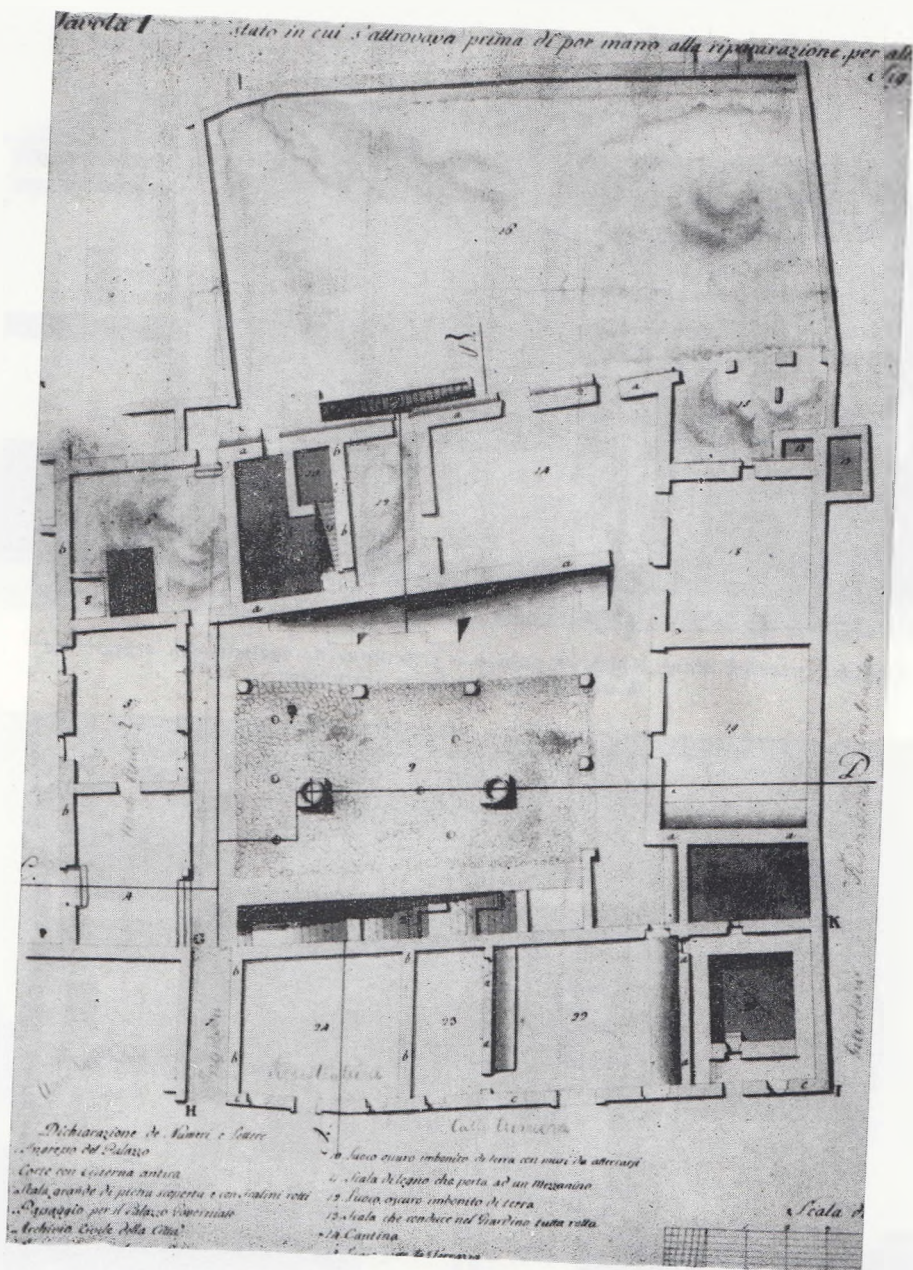
³² Tako se razlikovala ova »Camera d'Udienza sopra la Carriera col Pergolo« od one druge »Camera d'Udienza verso l'Orto«, vidi Catastico Memo; usp. Sabalich, n. d., str. 294.

³³ U Boerio-vom *Dizionario del dialetto Veneziano*, Venezia, 1856, »pergolo« je balkon, odnosno izbočina poput trijema s balustrima.

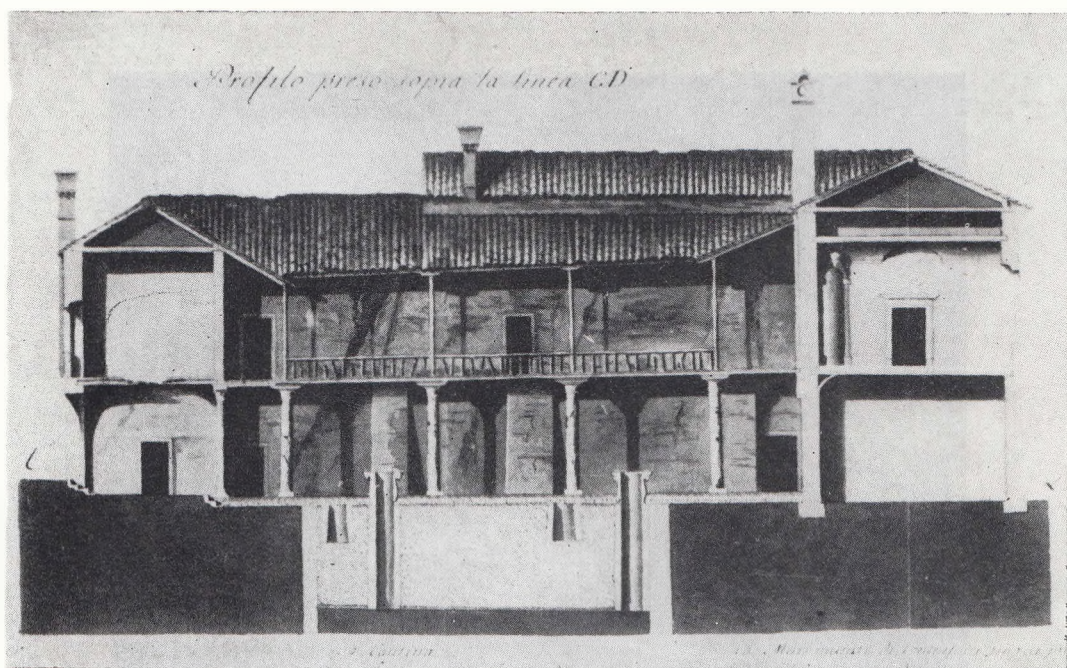
³⁴ Stagličić, »Izgradnja Gradskog sata u Zadru«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 16, 1976—77.

³⁵ Stagličić, »Frane Zavoreo i pojava klasicizma u Zadru«, ... str. 231, table VI a, VI b, VII.

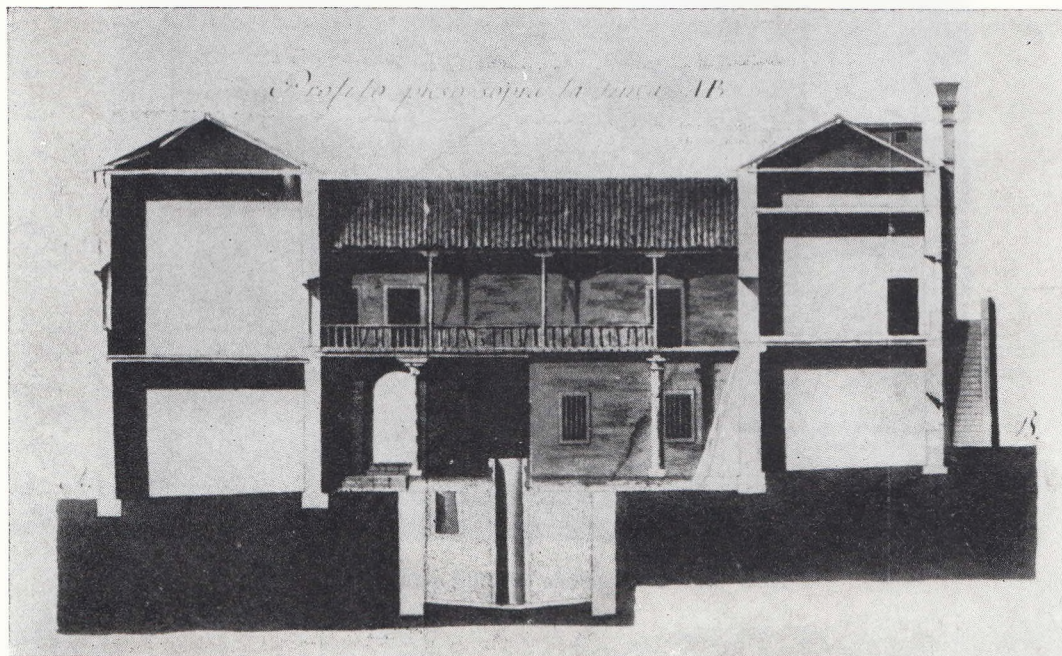
³⁶ Stagličić, »Klasicist Valentino Presani u Dalmaciji«, *Peristil*, 22, Zagreb, 1979, str. 125—136.

Tlocrt Knezeve palače iz 1804. (staro stanje)

Uzdužni presjek stare Kneževe palače s trijemom na toskanskim stupovima i različitom visinom krovišta.

Poprečni presjek stare Kneževe palače. Lijevi stup je do danas sačuvan, a vrtno stubište s desna je kasnije izmijenjeno.

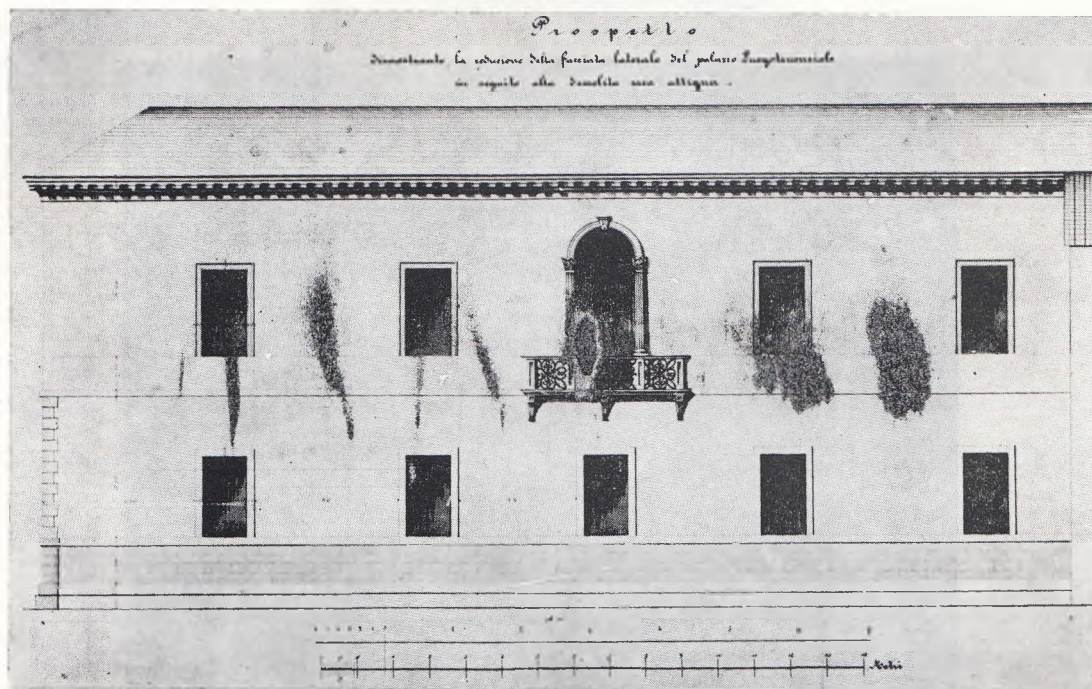
Pročelje Provedurove palače oko 1860. god.

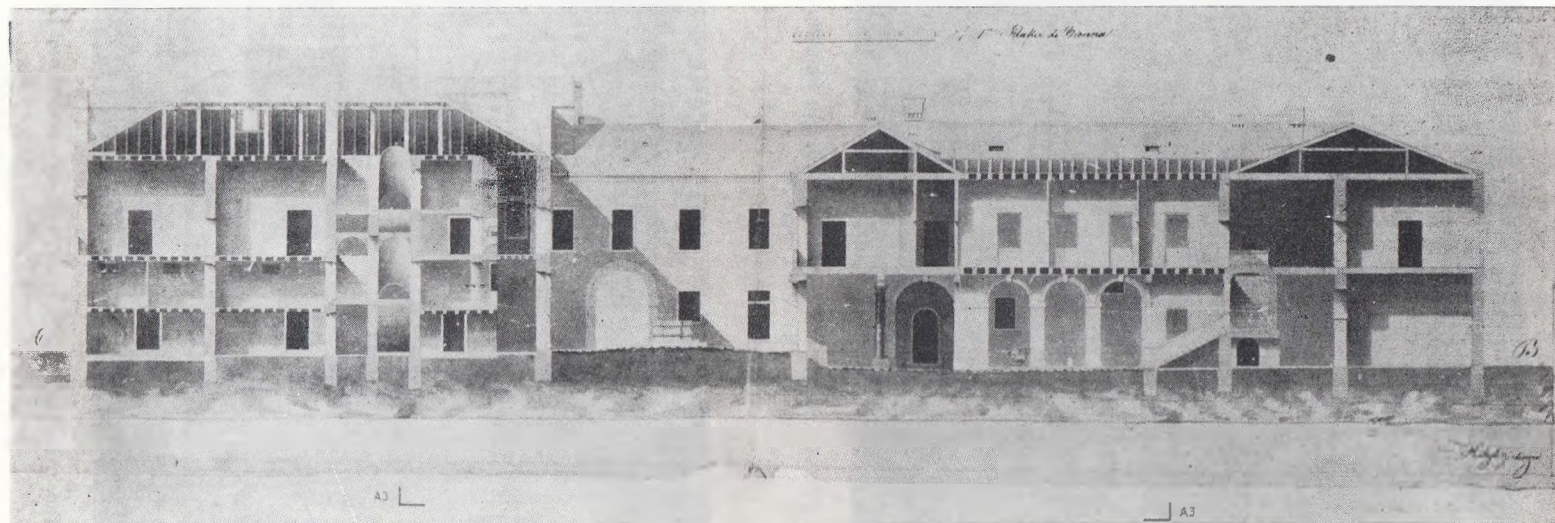
Današnji izgled pročelja Provedurove palače

Nakon rušenja kuće Berettini, 1878.

Prvi projekt za zapadnu fasadu Kneževe palače 1878. god.

Poprečni presjek obiju palača, 1831. Vidi se klasicističko dvorište Kneževe palače i stari toskanski stup. Providurova palača je u svom izvornom obliku sa starom bunarskom krunom u dvorištu i baroknim završetkom istočnog pročelja

Renesansni portal i klasicistički lučni prozor na sjevernom pročelju Kneževe palače.

Izgled pročelja palače s »verandom« početkom 20. st.

*Bunarska krana iz dvorišta Kneževe palače, početak 15. st.,
danas u Franjevačkom klausturu*

Bunarska krana iz dvorišta Kneževe palače, 16. st.

Bunarska krana iz dvorišta Providurove palače, oko 1838.

naznačenom funkcijom pojedinih prostora.³⁷ U južnom dijelu Kneževe palače postojale su dvije terase. Ona, koja je gledala na dvorište zvano »Cavalerizza«, u to vrijeme je pregrađena u stambeni prostor.³⁸ Tada su cisterne obiju palača bile spojene na novi zadarski vodovod, izgrađen 1838.³⁹

Druga grupa nacрта je iz vremena 40-tih godina.⁴⁰ Nacrti su slični onima ranije spomenutim, s jednom zanimljivom odaptacijom. Radi se upravo o onoj drugoj terasi, koja je bila posljednji gabaritni ostatak srednjovjekovne palače, a tada se zatvara zidom odnosno ulazi u tlocrt susjedne sobe za prijem (danas »Zoranić«). Kao »uspomena« na terasu predviđen je triforni otvor prema vrtu, od kojeg su središnja vrata dobila vrtno stubište željezne konstrukcije tek 1882.⁴¹ Ovaj nacrt za proširenje sobe za prijem značajan je stoga, što u tom novom prostoru nastaje najljepši štukaturni ukras stropa u sklopu obiju palača. Ove štukature datiramo između ove i sljedeće velike obnove 1851. Naime, u spisima nije zabilježena izrada stropa na palači 1840-ih godina, a spominje se velika svota od 5000 forinti za uređenje Namjesničke palače tijekom 1851.⁴² Te štukature nikako nisu mogle nastati prije 1843, a ne bismo ih datirali niti nakon 1851, jer stilski ne pripadaju vremenu kasnije obnove zapadnog pročelja (1878—9).

Spomenuta štukatura zanimljiva je sadržajno i oblikovno. Bogati rubni vijenci uokviruju strop što je razdijeljen u tri polja. Šire središnje polje oivičeno je lovorovim vijencima s girlandama. U njemu reljefni vijenac lišća oblikuje elipsu, a u ugaonim poljima se nižu štukature glazbala. Redaju se violina i panova frula, lira, rog i aulos, lutnja, truba i tamburin, bubanj i kornet. Svako polje donosi drugu grupu instrumenata, a o njihovom simboličkom sadržaju moglo bi se posebno govoriti. S oblikovne strane zanimljive su vitice i girlande koje u svojoj razigranosti znaju mjeru neoklasicističkog ukrasa.

U sljedećoj sobi se ukras stropa može povezati s uređenjem balkona odnosno zapadnog pročelja zgrade (1878—79). On oponaša renesansni kasetirani strop, ali u velikim plohami i s dojmom aritmičnosti i pretrpanosti. Susreću se razni ukrasni motivi. Korniš stropa tako ponavlja

³⁷ Tlocrte od 24. lipnja 1832. izradio je Emilij, a čuvaju se u HAZ, Inventar, III/P-60, 61 i 93.

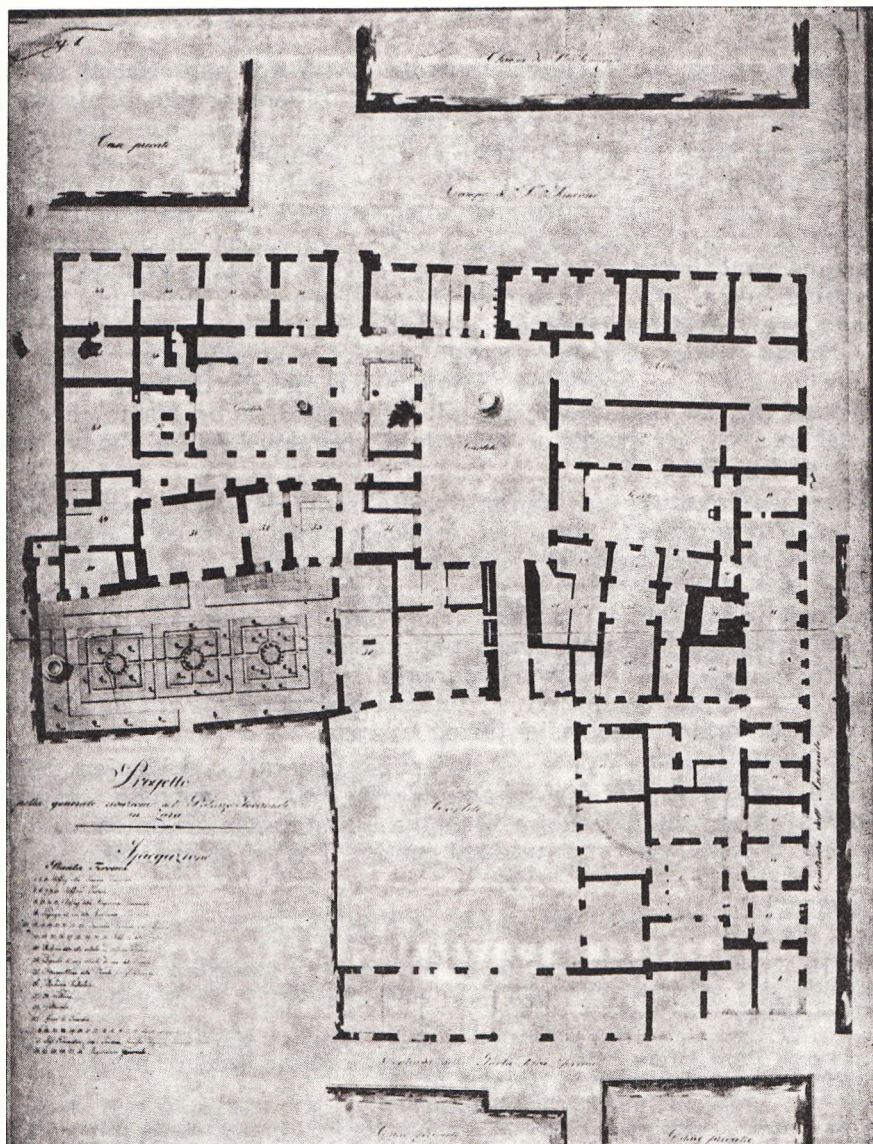
³⁸ HAZ, Inventar, III/P-72. Crtač je Mascarelli, a projektant Presani, datirano 21. svibnja 1833, a predstavlja adaptaciju terase u sobu za potrebe stanovanja namjesnika (danas dio Muzičke škole).

³⁹ HAZ, Inventar, III/P-38, donosi projekt dovoda vode od Pet bunara do velike cisterne Providurove palače i dalje do male cisterne Kneževe palače.

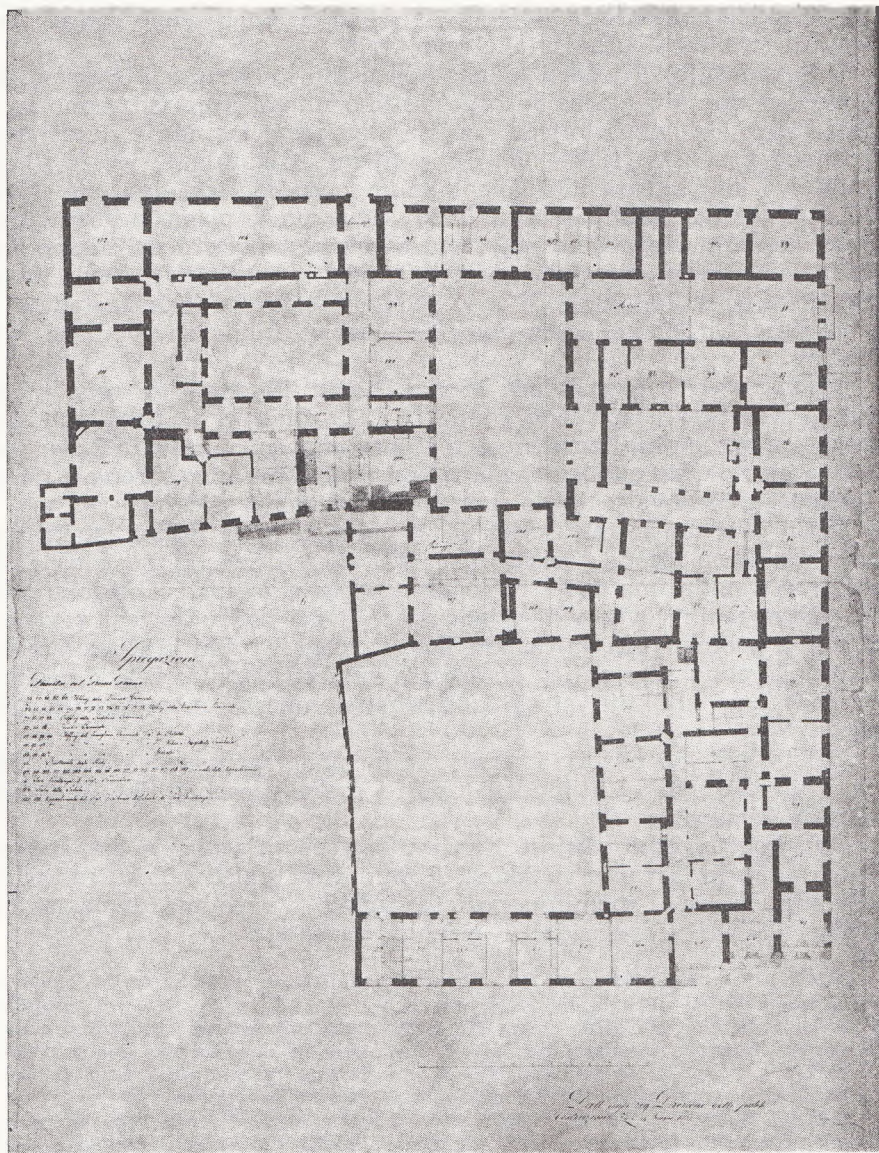
⁴⁰ HAZ, Inventar, III/P-14, 15, 16. i 91.

⁴¹ HAZ, Spisi registrature Namjesništva (S. r. N.), 1882. g., f. X/B. Prema Zavorevom nacrtu starog stanja, još je srednjovjekovna palača imala stubište koje je vodilo u vrt, a bilo je smješteno uz kuhinju i drvarnice. Prema nacrtima iz 1832. i 1843, iako obnovljeno, stubište se i dalje nalazilo u istom dijelu vrta. Sada se uloga vrta mijenja i u nj se silazilo iz primače sobe, a ne više kuhinje. Navedeni spis kaže: »... demolire la Veranda di ferro per ricostruirlo in un luogo adattato nel mezzo del giardino«.

⁴² HAZ, S. r. N., 1852. g., f. X/B, 351. Naziv »Namjesnička palača« znači obje palače. Međutim, kako se spominje nabavka parketa za »grande sala della rappresentanza« i posebna svota od 100 forinti za uređenje palače zbog dolaska nekog austrijskog velikodostojnika u Zadar, to se sigurno radi o prostorima Kneževe palače. Prema Bianchiju, *Fasti...*, str. 147, Zadar je posjetio nadvojvoda Maksimilijan 16. X 1852.

Sl. 2. Tlocrt prizemlja Kneževe i Providurove palače iz 1832. Freuređen je katastarski arhiv, otvoren prolaz iz dvorišta velike cisterne u dvorište konjušnica, uređen južni vrt Kneževe palače, spominjani zdenac iz iste palače već uklonjen. Planirana pregradnja na križanju Medulićeve i Ulice žrtava fašizma nije tada ostvarena.

Sl. 3. Tlocrt prvog kata obiju palača iz 1832. Planiraju se unutarnje pregradnje južnog krila Providurove palače. Zanimljiv je trijem koji se otvara prema dvorištu velike cisterne (danas zatvoren), i zapadno krilo Kneževe palače s terasom prema vrtu (danas RKUD »P. Zoranić«).

onaj iz prethodne sobe, da bi niz konzolica koje »pridrđavaju« strop bile nalik onima s portala palače.

Iz ove sobe se ulazi u predsoblje, koje također ima stropni ukras. Ovaj je sličniji sljedećim dvjema dvoranama, koje ćemo opisati, samo skromniji izradom i ukrasnim elementima.

U nekadašnjoj Vijećnici (danas koncertnoj dvorani »B. Bersa«), koju smo već spominjali, nalaze se bogati štuko ukrasi koje vezujemo uz stil i ukus druge polovine stoljeća, točnije u vrijeme izgradnje neorenesansnog Novog kazališta (1864—65). Spominjemo to kazalište, jer je njegovo bogatstvo i sjaj ukrasa možda potaknulo uređenje ove dvorane tijekom 1855—66. godine. Naime, s kraja 1865. sačuvano je pismo u vezi nabavke raznih ukrasnih materijala iz tvornice papira Spoerlin & Zimmermann u Beču, u kojem se spominje nacrt za uređenje stropa.⁴³ Nabavljena je iz Trsta nova porculanska peć,⁴⁴ a od spomenute tvrtke iz Beča tapete, pozlaćeni papiri i letvice, četiri ogledala i uzorci sukna za svotu od 591,31 forinti.⁴⁵

Spominje se ime pozlatara Marka Pušića, kojem je za radove »d'intaglio e doratura« isplaćena svota od 332 forinta.⁴⁶ Štukaturni ukras dvorane je vjerojatno izveden prema spomenutom nacrtu iz Beča, jer ga stilski i morfološki analiza razlikuje od ranije opisanog stropa u dvorani za primanje. Radove je izveo spomenuti majstor Pušić.⁴⁷

Strop dvorane je razdijeljen u tri polja pomoću zidnog istaka poput lezene. Uz strop lezene prelaze u visoki reljef ukrasnog maskerona. Središnje, veće polje ima dvije razmaknute rozete za lustere koje su povezane polukružnim lovorovim vijencima. Vijenci izviru iz vaza s viticama i lišćem, a geometrijski su raspoređene uz bogati rubni vijenac. Preostala dva manja polja skromnijeg su ukrasa sa središnjom rozetom za luster. Ove štukature odlikuju strogi geometrijski nacrt i nemaštovita virtuoznost.

U isto vrijeme nastaje i ukras stropa prije spomenute sobe s balkonom, koji je u svojoj intimnosti topliji i mekši, posebno detalji uglova i centralni kvadrat.

Ova bogata unutrašnjost Kneževe palače utjecala je na stvaranje sličnog stila ukrašavanja susjedne, Providurove palače. Tako se prilikom uređivanja iz 1880. spominje pozlata, tapete s nacrtima damasta, kao i bojanje nižih dijelova zida u lažnom mramoru.

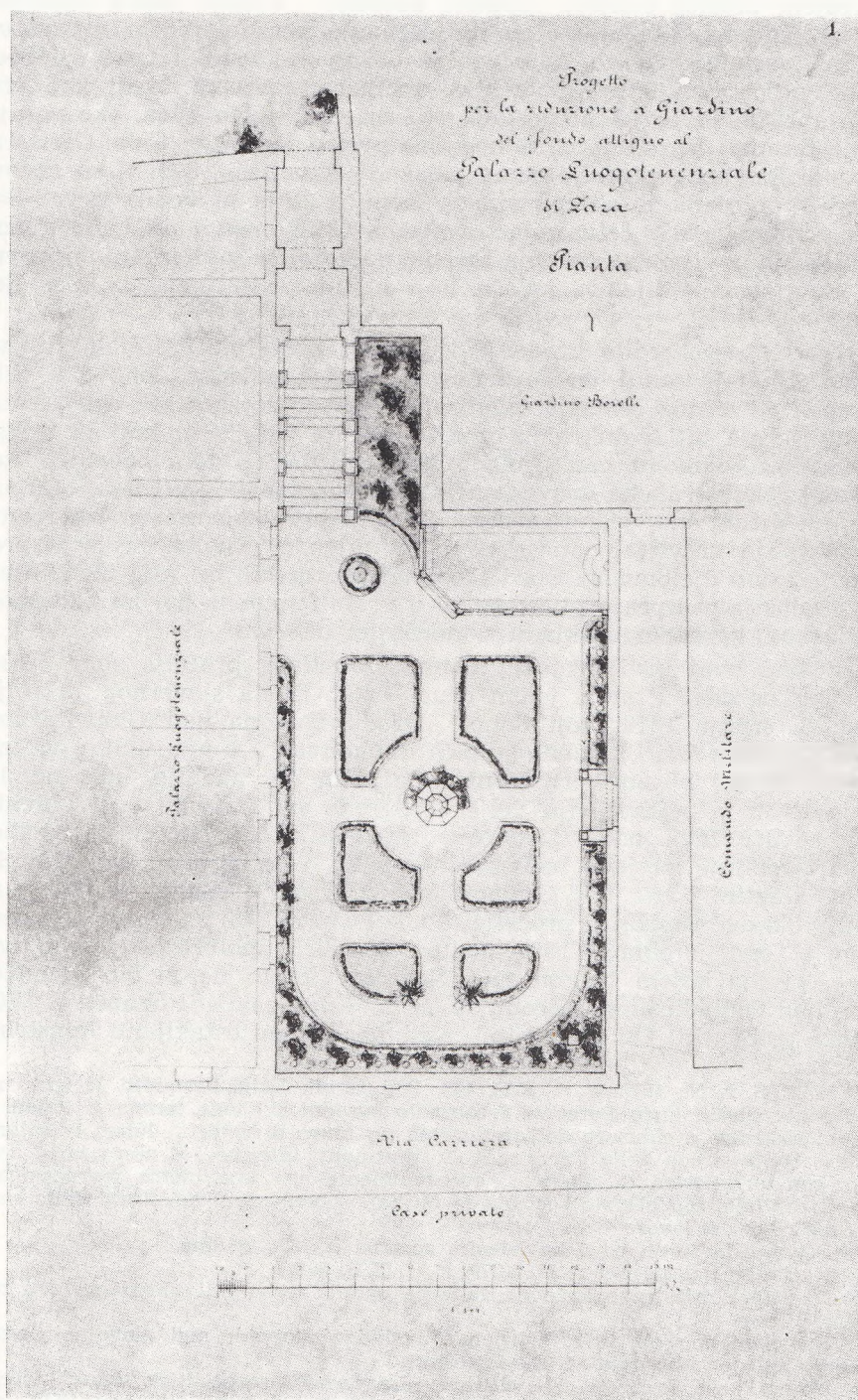
⁴³ HAZ, S. r. N., 1865. g. f. X/B, 1098. U pismu Namjesništvu tvrtka Spoerlin & Zimmermann kaže: »Pregiamo osservare, che nella Cassa No 1167 si contiene lo Skizzo del Soffitto, e coll'altra Cassa No 1168 sono impacchati i campioni composti delli diversi Bordure innatura per farne piu facile la decorazione dei particolari.«

⁴⁴ HAZ, n. spisi; »Attendosi inoltre da Trieste una grande Stufia di terra porcellana fina, pure di proprietà erariale ad uso della suddetta sala.«

⁴⁵ HAZ, S. r. N., 1866. g., f. X/B, 156. U spisu od 5. siječnja 1866. se spominju »diversi oggetti di tappezzerie, carte dorate e listelli di legno dorati campioni di stoffa specchi servienti per decorare la Sala delle rappresentanze di questo Palazzo Luogotenenziale«, a u onom od 1. veljače se susreće stari naziv »Vijećnica«: »Ricevuti regolarmente i quattro specchi, che per ordine Superiore vennero commessi alla fabbrica di carte Spoerlin et Zimmermann ad uso della grande Sala di Consiglio di questo Palazzo Luogotenenziale.«

⁴⁶ HAZ, n. spisi od 9. travnja. »Il Presidio Luogotenenziale trasmette un conto di Marco Puchić per lavori d'intaglio e doratura eseguiti nella Sala di rappresentanza, dell'ammontare di f. 332.«

⁴⁷ Izraz »intaglio« u svom širem značenju obuhvaća i štukaturu. Usp. citate tekstova Scamozzija i Vasarija u *Dizionario della lingua italiana*, od Tommaseo-Bellini, vol. II, parte 2, str. 1584.

Sl. 4. Uređenje vrta na bivšem terenu Berettini, 1879.

Krajem prošlog stoljeća zapadno pročelje i njegov okoliš doživjeli su bitne izmjene. Nakon što su dvije manje zgrade, ranije vlasništvo Berettini, postale državne, odlučeno je da se one sruše i time oslobodi zapadno pročelje Kneževe palače, a dobivena površina uredi kao vrt. U srpnju 1878. su određeni poslovi oko rušenja starih kuća, oko poravnavanja terena i izgradnje ogradnog zida prema tadašnjoj Calle Carriera, a u visini kamenog postolja same palače.⁴⁸ U veljači 1879. ti su radovi dovršeni, popločana je slijepa uličica Rivnica, koja je vodila u vrt Borelli, i podignut zid s četiri pilastra prema Omladinskoj ulici. Sačuvana je fotografija iz vremena rušenja zgrada, na kojoj se vidi srednjovjekovni način zidanja onih dijelova palače, koji su bili priljubljeni uz kuće Berettini.⁴⁹

U 1879. je uslijedilo uređenje zapadnog pročelja. Postojala su dva projekta. Onaj je raniji, od 30. kolovoza 1878, predviđao obnovu u stilu Zavoreova sjevernog pročelja, planirajući pet prozorskih osi, a u sredini kata su trebala biti polukružna vrata s malim balkonom koji je trebao biti identičan balkonu nad Omladinskom ulicom. U tom nacrtu je zamišljena i rekonstrukcija krovništva kao i konzola krovnog vijenca.⁵⁰ Ostvaren je, međutim, onaj jednostavniji i jeftiniji projekt kojim je izbjegnuto ujednačavanje krovništva, odnosno kameni vijenac glavnog pročelja produljen je samo djelomično. Stari raspored prozorskih osi nije izmijenjen, a dva središnja prozora pretvorena su u vrata i spojena duljim balkonom sa željeznom ogradom u skladu s tadašnjim ukusom.

Ističemo ovaj prvi projekat obnove zapadnog pročelja zbog crteža balkonske ograde. Postoji jedan drugi crtež dijela sjevernog pročelja, datiran 8. srpnja 1878, koji donosi ogradu balkona nad Omladinskom ulicom. Ona ima četiri kamena stupića i rukohvat, a u preostalim poljima željeznu ogradu biljnog ornamenta. Sačuvan je, nadalje, spis od 10. svibnja 1878. o postavljanju željezne ograde na balkonu nad glavnim ulazom u Kneževu palaču, odnosno skidanju stare ograde.⁵² Sabalich također spominje izmjene balkonskih ograda, i to najprije nad glavnim ulazom, a zatim i onu nad Omladinskom ulicom.⁵³ Sigurno je, da je na projektu obnove zapadnog pročelja (30. kolovoza 1878) prikazan Zavoreov balkon, tj. onaj iz obnove 1804. godine. Sabalich upotrebljava izraz »veranda«, prema kojem balkon nad glavnim ulazom ne bi bio identičan onome nad Omladinskom ulicom, što se s obzirom na stil obnove iz 1804. ne može prihvatiti. On vjerojatno misli na drvenu ostakljenu konstruk-

⁴⁸ HAZ, S. r. N., 1878. g., f. X/B, 163. Poduzetnik Luigi Pasquotti je izveo radove rušenja bivših kuća Berettini i sagradio ogradni zid toga terena, o kojem se kaže: »di costruire a chiusura dell'area stessa un muro di cinta... lungo la calletta laterale... (e)la strada della Carriera... in due punti intermedi il muro sarà accidentato con un pilastro di pietra... eventualmente con una pietra sovrapposta a forma di capitello piu elevato secondo le forme... ben inteso nei limiti della semplicità del resto del lavoro.«

⁴⁹ Fotografija se nalazi u navedenim spisima iz 1878. godine.

⁵⁰ Nacrti se nalaze u S. r. N., 1879. g., f. X/B, 594.

⁵¹ Na istom mjestu se kaže da željezna ograda treba biti identična onoj nad glavnim ulazom.

⁵² Navedeni spisi iz 1878. g. spominju skidanje ograde nad glavnim ulazom, a predlaže se njena prodaja za 30—40 forinti.

⁵³ Sabalich, n. d., str. 294, citiram: »La veranda sopra ili portone d'ingresso principale fu sostituita allo svelto poggolo e balaustra in ferro del secolo XIX, con deplorable sfregio all'estetica e alla simmetria. Era eguale all'altro vicino, con leggiera ringhiera in ferro.«

ciju, kojim se zatvarao balkonski prostor, a bila je omiljena u zadarskoj arhitekturi. Takva »veranda« se na Kneževoj palači vidi na nekim starim fotografijama.

Zanimljivo je kako se u detalju ornamentalnog ukrasa ograde ogleda suprotnost duha vremena s početka i kraja 19. stoljeća. Klasicistička bogata i teška biljna ornamentika iz 1804. zamijenjena je geometriziranim vitkom linijom modeliranog željeza, koje nije više samo ukrasni element, već ulazi u konstrukciju. Uklonjeni su kameni stupići ograde, a ornament je bliži funkcionalnosti nego ukrasu.⁵⁴

Uređenje novog zapadnog vrta dobro je dokumentirano, a za nj je utrošeno 456,57 forinti.⁵⁵ Skalinadom je povezan s južnim vrtom, koji je bio u sklopu palače od najranijeg vremena. Bio je planiran i vrtni paviljon, kao i vodoskok u središtu, koji je dobivao vodu iz cisterne gornjeg južnog vrta. U tlocrtu se ističu geometrijske zelene površine oivičene živicom, dok se u presjeku vide krošnje stabala koje su trebale zakloniti vrt pogledima prolaznika. Izgleda da se nakon toga i uloga južnog vrta izmijenila, jer se 1882. gradi novo željezno stubište (danas još *in situ*), uređuje kuglana 1886,⁵⁶ povravlja drveni trijem s istočne strane vrta 1887.⁵⁷

Danas ova palača nosi naziv Doma kulture, u njoj su smještene razne kulturno-umjetničke ustanove, škole i društva. Njeno dvokatno sjeverno pročelje sa sedam prozorskih osi značajan je arhitektonski okvir Poljane Zoranić kao i početka Omladinske ulice.

Providurova palača

Na istok od Kneževe palače, a s njom srastao prolazima, dvorištima i zidovima, nalazi se kompleks Providurove palače. Glavno pročelje gleda na Trg oslobođenja, a sjeverno na Poljanu Zoranića. Istočno krilo se od Trga oslobođenja nastavlja Medulićevom ulicom, dok južno teče Ulicom žrtava fašizma. U sjevernom dijelu je smješteno dvorište velike cisterne, s bunarom iz vremena II austrijske vladavine,⁵⁸ a u južnom prostrano dvorište s konjušnicama. Oba dvorišta su nastala u prvoj polovini 17. stoljeća, dok su dva manja s istočne strane nastala u kasnijim pregradnjama. Jezgro palače, od kojeg su se širila krila i dizali katovi, nastalo je 1607.

⁵⁴ Tada se posebno ističe inženjer Michele Gillhuber koji u to vrijeme velikih urbanističkih zahvata u Zadru uvodi željezne i betonske konstrukcije, npr. mostova kod Kopnenih vrata i iznad Lančanih.

⁵⁵ Navedeni spisi iz 1879.

⁵⁶ HAZ, S. r. N., 1886. g., f. X/B, 133. Majstor, slikar G. Spaventi trebao je obojiti »una tettoja e padiglione a comprimento del giuoco (!) di rullo nel gairdino maggiore del palazzo Luogotenenziale«.

⁵⁷ HAZ, S. r. N., 1887. g., f. X/B, 726. U spisu od 7. travnja 1887. traži se isplata »pel congiumento delle colonne di legno che sostengono i pergolati nel giardino principale della Luogotenenza«. Taj trijem više ne postoji.

⁵⁸ U Inventaru postoje nacrti za izradu željeznog pokrova za zdenac velike cisterne iz 1832. i 1836. Kako je na presjeku palače iz 1831. g. nacrtan drugačiji, barokni zdenac, znači da je oko 1836, u vrijeme vodovodnih radova, uklonjen stari i postavljen sadašnji, s dvoglavim austrijskim orlom. Zdenac je ukrašen stiliziranim biljnim i figuralnim reljefnim vijencem i rozetama.

⁵⁹ *Benevenia, n. d.*, str. 156. Autor pretpostavlja da bi otučeno ime s ploče trebalo pripadati providuru Giambattisti Contariniju. *Bianchi u n. d.*, str. 86, međutim, datira gradnju u 1614, ali kaže da je podignuta »nel luogo del quartier

godine, prema natpisu na istočnom pročelju,⁵⁹ a sastojalo se od glavne zgrade povezane s Kneževom palačom kratkim sjevernim krilom, zatvarajući tako dvorište s cisternom. Još u prvoj polovici 17. st. (1638) gradi se istočno krilo za providura konjice (Casa del Provveditor della Cavalleria) i tada se počinje oblikovati veliko dvorište konjušnica (Cortile delle Scuderie ili Cortile di Cavallerizza).⁶⁰

Prema Bianchiju palača je s južne strane povećana 1704. godine, kad je srušena crkvice Blažene Djevice (Beata Vergine di Buongaudio), koja se nalazila »nasuprot Kopnenih vrata« na mjestu gdje Providurova palača čini kut sa Ulicom žrtava fašizma.⁶¹ Također prema Bianchiju »palača je obnovljena u boljem obliku« 1769, ali ne spominje o kojim se dijelovima palače radilo.⁶²

Velika aktivnost u popravcima i obnovama bilježi se 1784. godine.⁶³ Posebno je zanimljiv temeljiti popravak tadašnjeg providurovog stana, čija godina obnove se i danas čita na festonu pod štitom, kojeg pridržavaju dva putta. To je bilo za providura Francesca Faliera koji je za vrijeme obnove bio iselio iz stana.⁶⁴

Postoji mogućnost da je u toj obnovi sudjelovao Zavoreo koji je radio na godišnjim obnovama Providurove palače od 1782. godine.⁶⁵ Triforna vrata nekadašnjih plemićkih soba (danas Moderna galerija) zaista podsjećaju na Zavoreovo dvorište Kneževe palače. Međutim, barokni grb s festonom grubo presjeca bogato profiliranu trabeaciju, kao da je naknadno postavljen. On odudara stilom i izradom od spomenutih vrata i obližnjih prozora, koja opet pripadaju onom tipu baroknog klasicizma, kojeg susrećemo kod Zavorea, odnosno klasicizma koji se služi antičkim oblikovnim sadržajem, ali s baroknim izričajem. Sve ovo nas, zasada, upućuje na pretpostavku o Zavoreovu autorstvu.⁶⁶

U burnim vremenima Napoleonovih ratova kad se Kneževa palača obnavlja, Providurova nije doživjela nikakve izmjene. Zanimljiv je opis reprezentativnih soba iz vremena 1806—10. godine, iz kojeg saznajemo da se zbog vlažnosti zida tapete nisu lijepile već postavljale na okvire.⁶⁷

militare coll'unione di case private«, što potvrđuje i Benevenia, str. 154. Palača je nastala na parcelama koje je mletačka vlast otkupila od S. de Begna, Z. de Ferra i N. de Sloradisa, vidi bilj. 4.

⁶⁰ Ovo krilo palače u dvorišnoj strani ima ploču ukrašenu trabeacijom i toskanskim pilastrima s dva otučena grba i napola otučenim tekstom koji spominje 1638. godinu. U spisima generalnih providura se spominje »erezione de quartieri di Cavalleria a Casa del Provveditore«, vidi spise gen. prov. Giustinian Belegno (1617—1622), lib. I. C 2 i Advice Mocenigo (1636—38), lib. II, C. 84, 88; usp. Sabalich, n. d., str. 282.

⁶¹ Bianchi, n. d., str. 103. Sabalich taj dio locira »attiguo al gran portone che mette all'attual cortile delle rimesse, allora detta Cavallerizza«, str. 286.

⁶² Bianchi, n. d., str. 112.

⁶³ Svi godišnji popravci i veće obnove u 18. stoljeću zabilježeni su u ranije spomenutom Memovom katastru.

⁶⁴ HAZ, Spisi gen. providura, F. Falier (1784—86), lib. II, C. 77; Senat je odobrio popravak dukalom od 14. travnja 1781, ali Falierov prethodnik Boldù nije otpočeo popravke »perche non combinabile il lavoro colla dimora in esso della carica« kako kaže Falier u spisu datiranom u Splitu, 6. svibnja 1784.

⁶⁵ Vidi Catastico Memo; radio je na obnovi starog arhiva.

⁶⁶ Sabalich bilježi da je prema tradiciji ovaj dio palače jednom stajao odvojen i imao mali balkon, dok je slijepo dvorište (corticella) u prizemlju možda bilo javni prolaz (n. d., str. 287).

⁶⁷ T. Dandolo, *Ricordi* Asisi, 1868, str. 27. U sjećanjima Vicenzovog sina rezidencija njegova oca je izgledala ovako: »L'appartamento di parata consisteva in

Sredinom 19. stoljeća nastoji se proširiti prostor palače podizanjem kata nad prizemnim krilom u kojem je bila remiza za kočije, a gledalo je na dvorište s konjušnicama.⁶⁸ Nekoliko godina kasnije požarom su oštećene obližnje prostorije, pa je za njihovu obnovu utrošeno 4552,9 forinta.⁶⁹

Značajna obnova, koja je izmijenila gabaritni omjer prema Kneževoj palači, bila je 1871. godine.⁷⁰ Najprije je 1870. poduzet popravak krova istočnog krila koje gleda prema Medulićevoj ulici,⁷¹ i uređenje soba u čemu se čim više nastojalo približiti Vijećnici iz susjedne palače.⁷² Inženjer Gillhuber je projektirao dizanje drugog kata nad Providurovom palačom 16. ožujka 1871, a u svibnju je odobrena gradnja.⁷³ Radovi su dovršeni u veljači 1872, a trošak je iznosio 6000 forinti.⁷⁴ U isto vrijeme je suprotni ugao palače, što graniči s ulicama Medulićevom i Žrtava fašizma, još uvijek bio inkorporiran s malim privatnim kućama, koje su tek u 20. stoljeću srušene, da bi dale mjesta širenju toga krila.⁷⁵

Kao što smo rekli, Providurova palača je dobila svoj konačni oblik nakon podizanja drugog kata. Time je nadvisila Kneževu palaču i postala dominantna os današnjeg Trga oslobođenja. Njeno glavno pročelje je dvokatno s po dvije prozorske osi sa strane, dok se nad prostranim portalnim otvorom nastavljaju triforni balkonski otvori što se u obliku tri prozora ponavlja na katu potkrovlja. Prizemlje i prvi kat su iz 1607. godine.⁷⁶ Portal je lagano rizalitno istaknut u rustici s velikim lučnim otvorom i dva manja bočna (danas zazidana), strog i jednostavan, ugledajući se svo-

una fila di sale, l'ultime tre delle quali erano tappezzate di damaschi; vi era la sala verde, la rossa, e l'ultima di stoffa d'oro col ritratto di Napoleone sotto un baldacchino. Ad evitare l'umidità dei vecchi muri, le tappezzerie ne erano state tenute discoste un palmo, intelarate, formando una specie di stuccato.»

⁶⁸ HAZ, S. r. N., 1855. g., f. X/B, 58. Postoje dva projekta proširenja, jedan za dizanje kata nad remizom, drugi za dizanje kata duž čitavog krila koje gleda na veliko dvorište.

⁶⁹ HAZ, S. r. N., 1864. g., f. X/B, 245. Požar je uništio zidove, strop i krovšte.

⁷⁰ HAZ, S. r. N., 1871. g., f. X/B, 392.

⁷¹ Na istom mjestu se spominje da je popravke vodio Gillhuber, tada »ingegnere superiore«, uvodeći novu tehniku postavljanja armature: »devono questi essere costruiti mediante armature esterne senza demolire il tetto attuale ed appena eretto lo scheletro del tetto...«

⁷² U istim spisima se predviđa slijedeća dekoracija: »La decorazioni sul plafond consistente in un rosottone grande No 4 cantonali con doppio giro di listelli indorati«. Isplaćuju se računi tvrtki Spoerlin & Zimmermann i majstoru majoličnih peći Josephu de Conte iz Beča.

⁷³ Navedeni spisi iz 1871. »Ministero dell'Interno ha approvato la costruzione di un secondo piano sopra il palazzo luogotenenziale della parte respiciente il campo di S. Simeone ed il Campo dei cinque pozzi, colla conseguente ricostruzione del tetto.

I quanto alle parte esterna decorativa la fabbrica verrà eseguita in corrispondenza ed armonia colle condizioni attuali del palazzo luogotenenziale, per cui sulla vista del pubblico ornato nessun scornio (!) sarà poi derivare dal rialzo dell'edifizio.»

⁷⁴ HAZ, S. r. N., 1872. g., f. X/B, 141. Sljedeće godine su se javile pukotine u donjem katu, a nakon deset godina i na pročelju što gleda na Poljanu Zoranića. Postavljene su željezne šipke, iako je komisija pomišljala na rušenje i ponovnu gradnju zida koji nije bio usklađen s lukovima prizemlja i otvorima koji su ranije nastali; usp. S. r. N., 1883. g., f. X/B, 1070. i 1884. g., f. X/B, 211.

⁷⁵ U sporu s vlasnikom ugaone jednokatnice Agoniom, koji je želio podići kat 1861. g., sačuvan je nacrt pročelja ove i susjedne kuće Paolina, koja ima zanimljiv erker; vidi S. r. N., 1871. g., f. X/B, 5261.

⁷⁶ O dvjema pločama smještenim između bočnih prozora piše Benevenia, n. d. Ona lijeva je iz 1631. godine, a Benevenia je veže uz ime gen. providura A. Zorzija.

jom rustikom na renesansne radove Sanmichelijevih. Naglasak ovog pročelja je bio na balkonu prvog kata iznad kojeg je nekad stajao reljef mletačkog lava. Četiri bogato profilirane konzole drže kameni balkon, čija ograda je od ravnih kamenih stupića. Triforni otvor imao je naglasak na središnjem segmentu s lučnim završetkom. Nakon izgradnje drugog kata (1871), koji ponavlja motiv ovog balkona na tipično neostilski način, javlja se detalj neostilske intervencije i na balkonu prvog kata. Tada su svi otvori trifore dobili jednaki lučni završetak. Krovni vijenac vjerojatno ponavlja onaj raniji, originalni, budući da se nekoliko godina kasnije (1878) predviđao isti postupak prilikom uređenja zapadnog pročelja Kneževe palače.

Istočno krilo, što gleda na Medulićevu ulicu, postepeno je dobivalo svoj današnji izgled. Ono je jednokatno, s uniformnim nizom prozorskih osi što završavaju u višoj ugaonoj adaptaciji iz 20. st. Portal koji vodi u malo dvorište bivšeg providurovog stana (Moderna galerija i dr.) prenesen je nakon drugog svjetskog rata s neke druge kuće u gradu.⁷⁷ Samo dvorište je, također u 20. st., dobilo novo, široko stubište, čiji lukovi i ograda govore u prilog stilu između dva rata.

Južno krilo skromnog je izgleda, s arhitektonskom plastikom, koja bi se također mogla smjestiti između dva rata, odnosno povezati s posljednjim proširenjem palače u 20. st., kad su srušene preostale dvije privatne kuće na uglu.⁷⁸ Stilski ujednačeno dvokatno pročelje razdijeljeno je s više prozorskih osi, a prizemljem dominira široki lučni ulaz u dvorište »Cavalierizza« (danas »Vodovod«).

Dugačko dvokatno sjeverno pročelje, neravnog zidnog platna, s deset prozorskih osi u katovima, i s raznim adaptacijama u prizemlju, ima zanimljiv detalj, kako kaže Sabalich, »počasni spomenik koji slični onim nadgrobnim iz 17. st.«⁷⁹ Vjerojatno je podignut u čast nekom providuru. U osi sa spomenutim spomenikom, na stubišnim prozorima II kata (1871), ponavlja se motiv ravnih stupića neostilskog balkona s istočnog pročelja S poljane Zoranić se danas ulazi u prizemne prostore, bivši Katastarski arhiv, koji je pregrađen između 1827—32.⁸⁰ Tada je dvokatni prostor pretvoren u visoko prizemlje, s ojačavajućim rebrima razdijeljen u tri polja s križnim svodom. Prema tom prostoru oblikovani su »armadij e scaffali« za litografske mape (1834). Ulaz je bio iz glavnog stubišta Providurove palače. Nešto kasnije, najvjerojatnije 1842—3, adaptiran je preostali prostor prema Kneževoj palači. Tada je bivši stan čuvara preuređen u visoko-prizemni prostor, razdijeljen u četiri kvadrata pojesevima, koje na zidu pridržavaju konzole, a u sredini kameni stup. Glavice stupa i konzole oblikovane su kao stilizirani korintski kapiteli, na kojima se antički ukrasni elementi pretvaraju u tipičnu igru *revivala*, u ovom slučaju neoklasicizma.

⁷⁷ Prema obavijesti dr I. Petriciolija.

⁷⁸ Vidi bilj. 75.

⁷⁹ Sabalich, *n. d.*, str. 271.

⁸⁰ HAZ, Inventar, III/P-1 do 5, 19, 31, 44; danas je tu smještena Turistička agencija, a prostor adaptiran u dvokatni.

PRILOG: Iz Memova katastika, str. 17 i 18.

CATASTICO MEMO

Due catastici delle Fabbriche di pubblica ragione esistenti nella Provincia di Dalmazia ed Albania eretti per comando del fu Provveditore Generale Angelo Memo nell'anno 1789.

Addi 12. Maggio 1789 Zara.

PALAZZO DEL N: U: CONTE

Questa Fabbrica è di Muro, Coperta di Coppi, in quattro lati con Cortile nel mezzo. Lunga passi 22 piedi 2,2, larga passi 18 piedi 0,2, alta passi 10 piedi 2,2. E divisa in quatro Piani. Il Pian Terreno Somministra Due Ingressi, uno a volto dalla Parte di San Simeone, e l'altro verso la Corte del Palazzo Generalizio.

Un Cortile con due Cisterne nel mezzo con salizzo all'intorno. Tre Prigioni sotto la Scala Maggiore. Due dette sotto i Portici. Una detta sopra la Carriera. Una Rimessa con Porta sopra la Carriera, e Rastello dalla parte della Corte. Una Scudaria. Un Quartier per Soldati della Guardia. Un luogo con Piano in Soler sopra la Carriera, serve di Cancellaria Criminal. Un luogo ad uso d'Archivio Generalizio.

Un Passatizio, che conduce in Orto. Un'Orto unito alla Fabbrica chiuso da Case particolari. Lungo passi 23 piedi 3,2, largo passi 11 piedi 2,2. Un luogo per legna con Porta sopra l'Orto. Un altro luogo apperto per lo stesso uso. Da un sottoportico per mezzo d'una Scaletta si ascende

Nel primo Piano in Soler

il quale somministra Una Camera per il Caporal di Guardia. Una detta per il Cavalier. Un Coridor. Una Prigione. Dalla Scudaria per mezzo di una Scala di legno si passa in Un Cammarino, e da questo per un'altra scala si va'in Cucina. Una Scala grande di Pietra conduce

Nel secondo Piano in Soler,

il quale somministra Un picciolo Coperto sostenuto de due Colonne di Pietra, e coperto di Coppi. Una Sala. Un'Anticamera. Una Camera d'Udienza sopra la Carriera col Pergolo. Un'altra Camera d'Udienza verso l'Orto. Una Terrazza. Due Camere da letto, in una della quali un Camerino, e l'altra con Pergolo. Due Camerini detti di ritiro. Un Tinello. Una Cucina con Scala da un lato, che conduce in Orto. Tre luoghi ad uso di Forrestaria. Un andio per andar alla Chiesetta. Una Chiesetta. Una Sala detta del Consiglio, bisognosa di un General Ristauero. Da un lato del Corridor si passa per mezzo di una Scala di legno, nel

Terzo Piano in Soler

Il quale somministra Due Camerini. Questa Fabbrica ora si ritrova in buon stato.

Marija Stagličić: BUILDING OF DUKE'S AND GOVERNOR'S
PALACE IN ZADAR

Summary

Duke's palace and Governor's palace in Zadar are situated in the eastern part of the peninsula. Today, they are linked and constitute a greater complex of buildings which was finally formed in the nineteenth century, so that it can be mostly characterized as Classicism and *historical revival*. Meanwhile, by means of original documents we can reconstruct the specific period and approximate outlook in the past of each of the buildings. We know that the Duke's palace was first built in the thirteenth century, we have its description from the end of the eighteenth century and all documentation of its reconstruction in the nineteenth century. Governor's palace was built to the east of the Duke's palace in the beginning of the seventeenth century, later it was enlarged so that its final outlook was obtained in the second half of the nineteenth century.

Among the documents about the Duke's palace of especial interest is its first description by the notary public Teodor de Prandino, from the fifteenth century, and the second one from 1789 known as »Catastico Memo«. The latter is quoted in the appendix to the paper.